УДК 343
DOI https://doi.org/10.32782/2307-1745.2026.83.26

Сміх В. В.,
кандидат юридичних наук
ORCID: https://orcid.org/0009-0008-9812-8219

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ПРОТИДІЇ УМИСНИМ УБИВСТВАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті констатується, що умисні вбивства посягають на ключову суспільну цінність – життя людини, тому політика протидії цьому виду насильницької злочинності, природно, є одним із визначальних пріоритетів діяльності держави, у центр аксіологічної системи якої поставлено життя і здоров'я людини. Концентрованим вираженням такої діяльності держави в означеній сфері правовідносин є її кримінально-правова політика, спрямована на протидію умисним убивствам, вчинюваним у межах юрисдикції даної держави. Під удосконаленням кримінально-правової політики протидії умисним убивствам пропонується розуміти Кінець форми комплексний процес модернізації та оптимізації нормативно-правових, організаційних, інституційних, функціональних, ідеологічних і ресурсних засад діяльності держави та її спеціалізованих органів. Ця діяльність спрямована на спрямована на забезпечення профілактики згаданих злочинів, їх виявлення і притягнення винних осіб до відповідальності, й забезпечення невідворотності покарання злочинців із урахуванням сучасних криміногенних загроз. Потреба вдосконалення кримінально-правової політики протидії умисним убивствам у період воєнного стану зумовлена: трансформацією природи злочинів; ускладненням кваліфікації та доказування; зростанням ризиків безкарності; необхідністю дотримання міжнародних стандартів; потребами післявоєнного відновлення. Йдеться не просто про модернізацію окремих норм, а про перебудову всієї системи реагування держави на найтяжчі злочини в умовах війни. Розслідування умисних убивств в умовах воєнного стану характеризується підвищеною складністю, багатосуб'єктністю та необхідністю адаптації класичних криміналістичних методик до умов збройного конфлікту. Це обумовлює потребу у формуванні спеціалізованих підходів, спрямованих на забезпечення ефективності, оперативності та повноти досудового розслідування з метою забезпечення законності та правопорядку, гарантій права людини на життя.

Ключові слова: життя людини, права людини, злочинність, умисні вбивства, воєнний стан, держава, державна кримінально-правова політика, удосконалення державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам.

Умисні вбивства посягають на ключову суспільну цінність – життя людини, тому державна політика протидії цьому виду насильницької злочинності, природно, є одним із визначальних пріоритетів діяльності держави, у центр аксіологічної системи якої поставлено життя і здоров'я людини. Найпершим і найочевиднішим фактором, що безпосередньо детермінує необхідність такого вдосконалення, є істотне зростання динаміки умисних убивств. Таке становище обумовлює загальносуспільну потребу розширення наукових досліджень у цій сфері та їх використання у державній кримінально-правовій політиці.

Мета статті полягає у проведенні аналізу практики правотворчої і правозастосовчої діяльності державних органів та розробці пропозицій щодо використання результатів такого аналізу задля удосконалення кримінально-правової політики держави з протидії умисним убивствам в умовах воєнного стану.

Стан дослідження проблеми. В сучасній українській кримінально-правовій науці утвердилися наступні підходи до удосконалення кримінально-правової політики протидії умисним убивствам. Вони різняться за своїм предметом акцентування – від посилення кримінальної репресії до комплексної соціально-кримінологічної профілактики та інтеграції національних і міжнародних правових стандартів захисту права на життя [1]. Представники класичного кримінально-правового підходу виступають за вдосконалення нормативно-правового забезпечення протидії умисним убивствам, адепти кримінологічного підходу бачать перспективи реалізації комплексних соціальних заходів, інші схильні надіятися на підвищення правової культури, а вчені, які розробляють питання воєнно-кримінологічного підходу, виступають за розширення формальних механізмів (документування, створення інституційних засобів на міжнародному рівні). Представники інтегрованого підходу твердять про перспективи поєднання усіх можливих засобів для протидії умисним убивствам. Таким чином, комплексна концепція удосконалення державної кримінально-правової політики у цій сфері навіть на теоретичному рівні ще не набула завершеного й системного характеру. Зокрема, в науці недостатньо опрацьованими залишаються питання стратегічного планування кримінально-правової політики у цій сфері, механізми міжвідомчої координації у запобіганні умисним убивствам, адаптації кримінально-правових механізмів до умов війни, використання сучасних кримінологічних прогнозних моделей та цифрових технологій, оцінювання ефективності чинного законодавства й практики його застосування, інтеграції міжнародних стандартів, зокрема європейських правових підходів, у національну систему протидії умисним убивствам [2].

Виклад основного матеріалу. Під удосконаленням кримінально-правової політики протидії умисним убивствам пропонуємо розуміти Кінець форми комплексний процес модернізації та оптимізації нормативно-правових, організаційних, інституційних, функціональних, ідеологічних і ресурсних засад діяльності держави та її спеціалізованих органів, спрямованих на запобігання умисним убивствам, ефективне виявлення

та розслідування таких злочинів, притягнення винних осіб до відповідальності й забезпечення невідворотності покарання злочинців із урахуванням сучасних криміногенних загроз, міжнародних правових стандартів і потреб суспільства у конкретних суспільно-історичних умовах [3; 4]. Це, так би мовити, та теоретична рамка, в межах якої слід аналізувати конкретні прояви та видозміни в такій політиці, під впливом конкретних факторів та обставин.

Водночас воєнний стан істотно впливає на діяльність правоохоронних органів і судової системи: частина ресурсів спрямовується на забезпечення оборони та національної безпеки, ускладнюється проведення слідчих дій на тимчасово окупованих або прифронтових територіях, виникають труднощі зі збором доказів, встановленням винних осіб, їх розшуком і забезпеченням невідворотності покарання за вчинені злочини. При цьому «ескалація жорстокості та насильства, дестабілізація внутрішньої соціально-політичної ситуації призводить до порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також підриву авторитету держави та її правоохоронних органів серед населення» [5].

Понад чотирирічний досвід відсічі повномасштабній російській збройній агресії проти України дав змогу наочно переконатися в тому, що недостатня системність державної кримінально-правової політики у сфері протидії умисним убивствам, не завжди ефективна координація між правоохоронними органами, недосконале й неузгоджене нормативно-правове регулювання, проблеми у здійсненні системного моніторингу криміногенної ситуації та відсутність єдиної для усіх правоохоронних органів об'єктивної методики оцінювання загроз зростання динаміки умисних убивств в українському суспільстві об'єктивно ускладнюють ефективну боротьбу з цим протиправним явищем. Ситуацію також погіршує переважне застосування застарілих (а тому часто неадекватних) форм і методів такої протидії, що в сукупності спричиняє посилення негативного впливу зростаючої динаміки умисних убивств на криміногенну ситуацію загалом та помітне зниження ефективності діяльності правоохоронної системи у протидії цьому виду насильницької злочинності в суспільстві [6]. Така ситуація обумовлює потребу у вдосконаленні державної кримінальної політики у сфері протидії умисним убивствам з врахуванням таких наступних факторів, як масовий характер цих злочинів, що дає юридичні підстави говорити про геноцид російської армії по відношенню до Українського народу, проблеми фіксації і розслідування цих злочинів в умовах підвищеної небезпеки у силу ведення бойових дій у багатьох місцях України та масовому авіатерорі інших територій держави, а також необхідність розмежування умисних убивств як загальнокримінальних злочинів та діянь, пов'язаних із воєнними діями російських збройних сил.

Означена політика як на етапі правотворчої діяльності органів державної влади (у тому числі і визначення алгоритмів її проведення), так і на етапі правозастосування (в ході її реалізації) тісно пов'язана з правом та обумовлена чинними правовими регуляторами, вона здійснюється у відповідних правових формах і правовими методами. Природно, що і вдосконалення такої політки мусить так чи інакше передбачатися правовими актами стратегічного спрямування [7], тобто тими, які в силу своєї концептуальної значущості мають визначати основні напрямки, цілі, форми та особливості вдосконалення цього напряму державної політики.

На наш погляд, всі означені проблеми так чи інакше можуть бути адресовані вдосконаленню кримінально-правової політики з протидії умисним убивствам як найнебезпечнішим проявам насильницької злочинності. Для їхньої систематизації доцільно використати ті нормативні орієнтири, якими є принципи вдосконалення кримінально-правової політики протидії умисним убивствам [1]. Такими принципами, на наш погляд, можна вважати: пріоритетність захисту життя фізичних осіб, які наражаються на небезпеку внаслідок поширення практик насильницьких злочинів, найперше – умисних убивств; законність та неухильне додержання прав і свобод людини та громадянина на всіх етапах кримінального провадження у справах про умисні вбивства; невідворотність покарання за участь у вчинення умисних убивств; перевагу превентивних заходів протидії умисним убивствам; незалежність суду; активне роль захисника та пріоритет матеріальної справедливості над формальною коректністю процесу [8, с. 517–544].

Розслідування умисних убивств в умовах воєнного стану характеризується підвищеною складністю, багатосуб'єктністю та необхідністю адаптації класичних криміналістичних методик до умов збройного конфлікту. Це обумовлює потребу у формуванні спеціалізованих підходів, спрямованих на забезпечення ефективності, оперативності та повноти досудового розслідування.

Окремо варто відмітити, що на сьогодні в Україні уже створена відповідна нормативно-правова база для реалізації державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам в умовах війни. Наприклад, у Національній стратегії у сфері прав людини, яка затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 [9], названі такі завдання для органів державної і муніципальної влади у цій сфері діяльності: створення ефективної системи запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти життя людини; посилення спроможності органів досудового розслідування, органів прокуратури щодо розслідування випадків смерті, зокрема тих, що сталися внаслідок російської збройної агресії проти України, дій російських збройних формувань та створених, підпорядкованих, керованих і фінансованих нею незаконних збройних формувань, а також російської окупаційної адміністрації на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях; запровадження компенсаційних механізмів за неефективне розслідування кримінальних правопорушень проти життя людини; ужиття заходів для захисту цивільного населення в умовах збройного конфлікту, спричиненого збройною російською агресією та тимчасовою окупацією частини території України, відповідно до положень міжнародного права [10].

У Комплексному Стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, який затверджений Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 [11], йдеться про те, що поточна ситуація потребує схвалення комплексного нормативно-правового акта, який закріплює концепцію проведення реформ у сфері діяльності органів правопорядку та прокуратури, що дадуть змогу вирішити низку проблемних питань. При цьому у сфері протидії умисним убивствам особливо актуальними видаються такі напрями: установлення критеріїв розмежування напрямів діяльності, яку здійснюють органи правопорядку на основі виключної функціональної спрямованості; забезпечення подальшого розвитку інституційної спроможності системи органів правопорядку на основі застосування ризик-орієнтованих

підходів, інформаційно-аналітичної діяльності, стратегічного менеджменту та прогнозування; посилення системної взаємодії з інститутами громадянського суспільства у сфері протидії злочинності; модернізація правових засад оперативно-розшукової діяльності; запровадження стратегічного планування у сфері кримінальної політики, що визначатиме міжгалузеві, галузеві та інституційні заходи протидії злочинності, забезпечення захисту особи, суспільства і держави від можливих посягань із додержанням принципів верховенства права та захисту прав людини; подальший розвиток координаційної ролі прокуратури щодо органів правопорядку відповідного рівня під час реалізації ними повноважень щодо протидії злочинності; удосконалення механізмів та розвиток міжвідомчої координації у сфері кримінальної юстиції; посилення оперативності кримінального провадження з дотриманням міжнародних стандартів та принципу верховенства права; удосконалення інституту підслідності, координації діяльності та взаємодії органів правопорядку на основі системності й процесуальної економії зі збереженням гарантій дотримання прав людини; розвиток інституту відшкодування шкоди особам, які постраждали від умисних убивств [12].

Нарешті, у Стратегії боротьби з організованою злочинністю, яка затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. [13], передбачено: удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю; формування ефективної системи інституційного забезпечення боротьби з організованою злочинністю; запровадження механізмів координації та взаємодії у сфері протидії злочинності; запобігання організованій злочинності та боротьба із злочинними організаціями у сферах з високим ризиком її прояву; інформаційно-аналітичне, наукове та кадрове забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі зі злочинністю; залучення громадськості до активної участі в боротьбі з організованою злочинністю; міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю [14].

Основними напрямками удосконалення державної кримінально-правової політики у сфері протидії умисним убивствам слід визначити: 1) удосконалення нормативно-правового забезпечення (із систематизацією різновидів умисних убивств, зокрема шляхом включення до їх числа серійних убивств, окреслення пріоритетів такої протидії та оновлення процесуальних і превентивно-правових механізмів); 2) підвищення ефективної діяльності інституційного блоку такої політики (виокремлення умисних убивств в окремий напрям правоохоронної діяльності Національної поліції та інших органів, до підслідності яких віднесено розслідування умисних убивств; зміцнення інституційної спроможності цих органів); 3) чітке функціональне розмежування повноважень та форм взаємодії у сфері протидії умисним убивствам; 4) зміцнення інформаційно-аналітичного, матеріально-технічного, наукового та кадрового забезпечення державних органів, що беруть участь у боротьбі з умисними вбивствами; 5) ширше залучення громадськості до активної участі у протидії умисним убивствам; 6) розширення рамок міжнародного співробітництва у протидії цьому виду насильницької злочинності.

Висновки. Війна створює додаткові криміногенні фактори, зокрема, такі, як: поширення зброї; психологічна травматизація; соціальна дестабілізація. У зв'язку з цим кримінально-правова політика має включати посилення контролю за обігом зброї; програми психологічної реабілітації; вдосконалення та поглиблення роботи з групами ризику. Практика інших держав свідчить, що ігнорування цих факторів призводить до зростання насильницької злочинності після завершення збройного конфлікту. Тому уже сьогодні у державі здійснюються відповідні заходи, спрямовані на удосконалення нормативного та організаційно-інституційного забезпечення протидії умисним убивствам в умовах війни та післявоєнного періоду.

Література:

1. Сміх В.В. Принципи державної кримінально-правової політики протидії умисним убивствам. *Актуальні проблеми держави і права*. 2026. № 111. С. 47–56.
2. Орлов Ю. В., Прібиткова Н. О. Війна та кримінально-правова політика України: виклики і відповіді. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 40–49.
3. Сокуренко В. В. Воєнно-агресивна злочинність: феномен, детермінація, протидія: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеський державний університет внутрішніх справ. Одеса, 2025. 44 с.
4. Письменський Є. О. Реалізація кримінально-правової політики України в умовах воєнного стану: дослідження негативних тенденцій. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право.* Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2024. Вип. 17 (29). С. 300–310.
5. Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю: розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text.
6. Тома М. Г., Боднарук О. М. Протидія злочинності в умовах війни. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2025. №74. С. 55–59.
7. Берназюк І. М. Конституційно-правовий статус та механізми реалізації стратегічних (програмних) актів: автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.02. ДВНЗ «Ужгород. нац. ун-т». Ужгород, 2017. 36 с.
8. Погорецький М. А. Конституційна модель кримінального процесуального доказування: доктринальні категорії, феномен процесуальної токсичності та роль Верховного Суду у формуванні доказових стандартів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 92: частина 4*. С. 517–544.
9. Національна стратегія у сфері прав людини: затверджено Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021.
10. Карчевський М. В. Протидія злочинності в Україні (2013 – 2022): аналіз статистичних даних. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.).* Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 293–294.
11. Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text.
12. Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text/
13. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р «Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text.

14. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р «Про схвалення Стратегії боротьби з організованою злочинністю». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text.
15. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України.* 2001. № 25–26. Ст. 131.

Smikh V. Problems of criminal-legal policy of combating deliberate murder in conditions of martial state in Ukraine

Summary. The article states that intentional murders encroach on a key social value – human life, therefore the policy of countering this type of violent crime is, naturally, one of the defining priorities of the state, the center of whose axiological system is human life and health. A concentrated expression of such state activity in the specified sphere of legal relations is its criminal law policy, aimed at countering intentional murders committed within the jurisdiction of this state. The improvement of the criminal law policy of countering intentional murders is proposed to be understood as a complex process of modernization and optimization of the regulatory, legal, organizational, institutional, functional, ideological, resource and praxeological principles of the state and its specialized bodies. This activity is aimed at ensuring the prevention of the aforementioned crimes, their detection and bringing to justice of the guilty, and ensuring the inevitability of punishment of criminals, taking into account modern criminogenic threats. The need to improve the criminal law policy to combat intentional homicides during martial law is due to: the transformation of the nature of crimes; the complexity of qualification and proof; the increase in the risks of impunity; the need to comply with international standards; the needs of post-war reconstruction. This is not just about the modernization of individual norms, but about the restructuring of the entire system of state response to the most serious crimes in wartime. The investigation of intentional homicides during martial law is characterized by increased complexity, multi-subjectivity and the need to adapt classical forensic methods to the conditions of armed conflict. This necessitates the formation of specialized approaches aimed at ensuring the efficiency, efficiency and completeness of pre-trial investigation in order to ensure legality and law and order, and guarantees of the human right to life.

Key words: human life, human rights, crime, intentional homicide, martial law, state, state criminal and legal policy, improvement of state criminal and legal policy to combat intentional homicide.

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 19.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026